УДК 264.681

Юрій Дерев'янчук

КОНДАК НА ВОЗНЕСІННЯ ЯК ЗРАЗОК ГИМНОГРАФІЧНОГО ЖАНРУ: БОГОСЛОВСЬКО-ПОЕТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті досліджено гимнографічний макрожанр кондака на прикладі кондака на Вознесіння. Розглянуто походження та його місце і роль у ранній східнохристиянській гимнографії. Проведено богословський і літературно-структуральний аналіз оригінального тексту повного кондака на Вознесіння. Охарактеризовано богословський зміст і поетику кондака на Вознесіння і його значення в історичній гимнографії.

Ключові слова: *кондак, Вознесіння, ікос, гимнографія, діалог, алюзія.*

Юрий Деревянчук

КОНДАК НА ВОЗНЕСЕНИЕ КАК ОБРАЗЕЦ ГИМНОГРАФИЧЕСКОГО ЖАНРА: БОГОСЛОВСКО-ПОЭТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

В статье исследовано гимнографический макрожанр кондака на примере кондака на Вознесение. Рассмотрено происхождение и его место и роль в ранней восточнохристианской гимнографии. Проведено богословский и литературно-структуральный анализ оригинального текста полного кондака на Вознесение. Охарактеризовано богословское содержание и поэтику кондака на Вознесение и его значение в исторической гимнографии.

Ключевые слова: *кондак, Вознесение, икос, гимнография, диалог, аллюзия.*

Yuriy Derevianchuk

THE KONTAKION OF THE ASCENSION AS AN EXAMPLE OF THE HYMNOGRAPHIC GENRE: THE THEOLOGICAL AND POETIC CONTEXT

The kontakion is the oldest and the first hymnographic genre in the Liturgy of the Eastern Church. The hymnographic macro-genre includes the kontakion and the canon because in both cases we are dealing with expended phenomena of the epic theological liturgical poetry which mostly keeps a clear melodic and rhythmic structure. The history of this hymnographic proto-genre, which became the basis for the modern canon is quite short. After its appearance in the Byzantine Liturgy at the beginning of the VIth century, already in VIIIth century the canon began to replace the kontakion and later completely superseded it. However, the kontakion as a big hymnographic genre has had an enormous influence on hymnographic poetry.

The paper aims to explore the theological and the poetic content of the Kontakion of the Ascension. The author consistently considers the original Greek texts of the kontakion and presents a detailed picture of this theological poem which a full kontakion actually is. The research shows that each of the 18 ikos that resonates with the theological thought of the Church Fathers, as well as with dogmatic formulations of the Ecumenical Councils. At the same time, the kontakion is a refined poetry which lays a fundament for future poetics of the Byzantine canon and of the entire Eastern hymnography. In particular, the Kontakion of the Ascension is a liturgical poem that praises in a poetic way this Event and its significance in the history of the salvation. In addition, the kontakion's vision conveys the emotional side of the event of the Ascension. Thus, the Mystery of the Ascension in the hymnographic genre of the kontakion is presented as a historical event that occurred on the Mount of Olives, whose witnesses disciples of the Savior were and, at the same time, as the metahistorical eternal truth which completely fulfills God's plan of the salvation and starts the countdown of its final implementation in Parousia. The study shows that the kontakion is one of the most vivid examples of hymnographic work which absorbed the experience of the early generations of the Christian community. The kontakion widely uses biblical exegesis and the material that includes a reflection of

the theological thinking of the Church which, starting from the apostolic kerygma, resonates with the patristic thought and dogmatic assertions of the Councils. Besides, the kontakion, through its responsorial singing, is one of the best examples of the dialogic nature of the Christian worship.

Key words: *the kontakion, the Ascension, ikos, hymnography, dialog, allusion.*

Вознесіння не святкувалось як окреме свято у Пасхальному періоді до кінця IV – початку V століть і, відповідно не могло мати своїх, "окремих" піснеспівів. Тому, вірогідно, що щойно зі становленням Вознесіння як окремого свята у християнському календарі з'являється більш-менш усталена і органічна поезія, що оспівує значення пам'яті цієї події і велич цього Таїнства. Хронологічно це дуже близько, з точки зору історичної літургіки, до часу появи такого фундаментального гимнографічного жанру, як кондак. Саме тому, дослідження кондака свята може виявити візію доктрини Вознесіння у богомисленні ранньої Церкви.

Кондак досліджували у своїх працях численні автори. Ці дослідження є достатньо ґрунтовними, але здебільшого загальними. Зокрема, кондак розглядали, більшою мірою з історичної точки зору, Ар Джо Шорк (R. J. Schork) [20] та Н. Д. Успенський [8], з мистецької та літургійної – І. Уелеш (E. Wellesz) [23] та К. Керн [4]. Проте, цілісного комплексного дослідження кондака на Вознесіння як унікального явища літургійної поезії з богословської точки зору в українській науковій літературі не існує.

Мета статті – показати богословський і поетичний контекст кондака на Вознесіння, а також його єдність з біблійно-патристичною парадигмою цього Таїнства, і безпосередній його вплив на канон свята.

За словами Едварда Фолей (E. Foley): "Усне дійство – у серці раннього християнського благовістя, і воно творить нові релігійні форми тієї Правди, що відома як Євангеліє" [12, p. 23]. Цими формами стає, серед інших, літургійна поезія, що оспівує події і осіб священної історії. До певної міри, літургійна поезія стає продовженням ранньохристиянської кериґми, адже "звершувати богослужіння без співу було б цілковито неприйнятним для християн перших століть" [12, p. 5]. Тому, як зазначає Дом Грегорі Дікс (D. G. Dix): "Зрозумілим є те, що два великі християнські свята – Пасха і П'ятдесятниця мали свої власні читання і піснеспіви, навіть у II столітті; і є ознаки того, що вони були більш-менш однаково відібраними повсюди у тому часі" [10, p. 360]. Проте, літургійні джерела не дають достатньо відомостей про те, якими були ці гимнографічні зразки літургійної поезії [4, с. 64]. Очевидним є лиш те, що від самого початку християнська гимнографія твориться навколо псалмоспівів. Тому, за словами І. Карабінова: "Всі різновиди творів візантійської церковної поезії генетично зводяться до древніх приспівів, якими християни супроводжували спів біблійних псалмів і пісень. Єдиний виняток у цьому плані становить, мабуть, давній кондак. […] Піснеспіви цього роду є довгим рядом строф, що об'єднані акростихом. Цій зовнішній єдності відповідає і внутрішня єдність їх змісту: на противагу канонам, де кожний тропар стоїть окремо, в кондаках зміст розвивається послідовно, починаючи від першої акростихованої строфи і закінчуючи останньою" [3, с. 74]. Про час його появи Ігон Уелеш (E. Wellesz) відзначає, що "кондак увійшов у Візантійську Літургію всередині перших декад VI століття" [23, p. 183]. Очевидно, що йдеться про "цілий" кондак. З цього приводу К. Керн говорить наступне: "Якщо в наших сучасних богослужбових книгах цей піснеспів займає найскромніше місце і губиться в численних піснях канону, то в древності, до появи канонів, кондак займав цілковито виключне місце в добовому і річному богослужінні. Він зовсім не обмежувався однією строфою, а являв собою самостійне і велике поетичне творіння, так би мовити, цілу богословську поему. Давній кондак, у його класичному вигляді – це ланцюжок з 20–30 строф, що поступово розвивають одну загальну тему. В цій поемі потрібно розрізняти наступні складові частини: початкова строфа, *κουκούλιον* [*προοίμιον*], що написана одним, незвичним для всього твору розміром; ікоси, кількістю найчастіше 24, написані одним спільним для всіх них розміром; приспів, *ἐφύμνιον*, або *ἀκροτελεύτιον*, або *ἀνακλώμενον* в один-два стихи. Цей приспів був останньою фразою початкової строфи, *кукуля*. Ініціали всіх рядків, як ікосів, так і кукуля, дають акростих, *краєгранесіо*. Ікос, *οἶκος*, по-грецьки означає *дім*. Як показало наукове дослідження, кондаки є початкового походження

сірійського; а сірійською *deth* – дім – може означати і строфу [...]. Таким чином, весь кондак структурально уподібнюється великій будівлі, чертогу, що побудований за особливим планом з великою кількістю окремих кімнат" [4, с. 30]. Хоча, як відзначає Ар Джо Шорк (R. J. Schork), кондак не зник зовсім з богослужбового вжитку, а, радше, трансформувався, адже "повністю цілий кондак, але навіть урізноманітнений іншими наспівами – те, що відоме сьогодні в Грецькій Церкві як Акафіст" [20, p. 9]. Таким чином, кондак, у порівнянні з іншими зразками гимнографічної творчості, дає найбільш довершений і повний богословський ракурс у поєднанні з поетичною красою.

До гимнографічних макрожанрів слід зараховувати кондак і канон, оскільки в обох випадках маємо справу з розгорнутими епічними богословськими явищами літургійної поезії, в яких, переважно, зберігається чітка мелодична і ритмічна структура. Натомість, стихири, тропарі, сідальні, світильні можна віднести до малих гимнографічних жанрів [1, с. 48]. Появу гимнографічного макрожанру кондака пов'язують з іменем св. Романа Солодкопівця [23, p. 179]. Короткі відомості про його життя і творчість містяться в одному з патріарших Типіконів, що були опубліковані А. А. Дмитрієвським. Там говориться: "Καὶ τοῦ ὁσίου Ῥωμανοῦ, τοῦ μελῳδοῦ τῶν κοντακίων, ὥρμητο δὲ ἐκ Συρίας τῆς Ἐμισηνῶν πόλεως, διάκονος γενόμενος τῆς ἐν Βηρυτῷ ἁγίας Θεοῦ ἐκκλησίας, τῆς λεγομένης Ἀναστάσεως, καταλαβὼν δὲ Κωνσταντινούπολιν ἐν τοῖς χρόνοις Ἀναστάσεως βασιλέως, κατέμενεν ἐν τῷ ναῷ τῆς παναγίας Θεοτόκου ἐν τοῖς Κύρου, ἐν ᾧ καὶ τὸ χάρισμα ἔλαβεν τῶν κοντακίων παρὰ τῆς παναγίας Θεοτόκου, ὡς εἶναι τὸν ἀριθμὸν τῶν ποιηθέντων κοντακίων παρὰ αὐτοῦ *περὶ τὰ χίλια*". Крім загальних відомостей про те, що св. Роман Солодкопівець був родом із Сирії, служив дияконом у Бейруті, потім у Константинополі, за часів імператора Анастасія I (491–518), говориться зокрема, він отримав дар написання кондаків від Пресвятої Богородиці, яких написав "близько тисячі" [2, с. 10]. Сам св. Роман Солодкопівець називав свої творіння по-різному: гимн (*ὁ ὕμνος*), епос (*τὸ ἔπος*), хвала (*ὁ αἶνος*), псалом (*ὁ ψαλμός*), поема (*τὸ ποίημα*), пісня (*ἡ ᾠδή*), моління (*ἡ δέησις*), прохання (*ἡ προσευχή*), а термін «кондак» з'являється лише у IX столітті [23, p. 179]. На сьогоднішній день відомо близько сотні кондаків св. Романа Солодкопівця.

Перш за все, "кондак є наративним і дидактичним жанром у гимнографії, як відомо, його створення пов'язане з поетизацією проповіді" [1, с. 47]. Як показують дослідження, вже у II столітті у Сирії існувало явище поетизованих проповідей, тобто віршованих гомілій [23, p. 185]. За словами Ар Джо Шорка (R. J. Schork): "Поеми Романа, у всіх значеннях цих слів, є співаними проповідями" [20, p. 6]. Причому, "не лише довжина складів мала значення для Солодкопівця, але, бувши поетом і мелодом, тобто музикантом, він підпорядковував своє віршування не лише до законів метрики, але й до гармонійних музичних вимог" [4, с. 75]. Таким чином, кондаки були поетичними проповідями, "що покладені на музику і мали місце після біблійних читань, […] частиною ранкових молитов у Східній Церкві" [20, p. 6], тобто кондак співався на Утреній, на місці сучасного канону. Саме тому, на думку багатьох дослідників, деякі уривки з кондаків збереглися саме на Утреній. К. Керн говорить про 17 сідальних та деякі світильні з Пентикостаріону, зокрема *Плоттю заснувши*, а також багато з Тріоді і Міней [4, с. 75]. А Н. Д. Успенський додає до них "тропар Великої Суботи *Благообразний Йосиф*" [8, с. 266]. Виконувався кондак наступним чином: "кукуліон і всі строфи співав соліст, сам св. Роман, а рефрен після кукуліона і кожної строфи – всі слухачі" [8, с. 273]. В оригіналі кондак мав власні мелодії, "в одних випадках, це було цілком самостійне, в музичному плані творіння (*ἰδιόμελον* – самогласний). В інших – воно виконувалось за наспівом іншого твору. Це був спів на "подібний" (*προσόμοια*)" [8, с. 272]. К. Керн відзначає, що кондаки до сьогодні виконуються на власну окрему мелодію, зокрема, у сербів [4, с. 29]. З появою нового гимнографічного жанру – канону у VIII столітті, він "поступово замінив кондак" [1, с. 47]. Проте, як відзначає К. Керн: "Кондак, у всьому своєму об'ємі, складав головний зміст богослужіння свята за Студійським уставом ще у XI–XIII століттях" [4, с. 31].

Кондак Вознесіння складається з куколіону і 18-ти ікосів. Акростих з початкових літер кожного ікоса вказує на авторство – *τ.ο.ῦ. τ.α.π.ε.ι.ν.ο.ῦ. Ῥ.ω.μ.α.ν.ο.ῦ.* – "смиренного Романа". Існує два варіанти куколіону – перший, що використовується в сучасному богослужбовому

вжитку, і альтернативний варіант. Його текст наступний: "*Ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν ἁγιάσας τοὺς μαθητάς εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθης, κύριε, ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς διδασκαλίαν καὶ βοήσας αὐτοῖς. Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν καὶ οὐδεὶς καθ᾽ ὑμῶν*" [22, p. 138] ("Освятивши учнів Своїх на горі Єлеонській, Ти вознісся на небеса, Господи, звістивши їм вчення Своє, і воскликнув до них: не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти Вас" [5, с. 148]. Куколіон кондака містить рефрен (*ἐφύμνιον*), котрий повторюється після кожного ікоса. У ньому Ісус запевнює Своїх учнів: "Я з вами і ніхто супроти вас". Текст Тріоді подає куколіон і ікос кондака, що співається на 6-ий глас, його виконують на Утреній, після 6-ї пісні канону. Сам куколіон – на Повечір'ї, після *Достойно,* і на Літургії, після тропаря. Він звучить наступним чином:

Ѿже ѡ̀ нáєх їєпóлнивъ смотрѣ́нїе, ѝ ѩ̃же на землѝ соединúвъ нб҃ными, возне́слъ є́сй бо слáвѣ Хр҃тѣ Бг҃ѣ нáшъ, никáкоже ѿлучáйсѧ, но пребывáѧ нетлѣ́нный, ѝ вопїѧ любя́щымъ тѧ̀: ѩ̃зъ є́смь съ вáми, ѝ никто́же на вы̀.

Їкосъ:

Їи҃же землѝ на землѝ ѿстáвившїи, ѩ̃же пє́рстїю пéрсти ѹ̑стрóивъшїи, прїидúте вопрáвимсѧ, ѝ на высотꙋ̀ возведéмсѧ ѹ̑мъ ѝ мы́слїю, вперúмъ вúды, вкꙋ́пѣ чꙋ́вствꙋ, на нб҃на вратà смéртнїи, непщу́ющымъ кы́ими къ Ѵмáнчной горѣ́, ѝ вꙁирáти на Ѵзкавлáющаго на сбла́цѣхъ ноги́ма. Ѡ҃спꙋ́ꙋ бо Гдь на нб҃ѣ́сѣ востечѐ, ѝ тáмѡ дарꙋ́ютсѧ дáры раздаѧ́ Ѵ҃чѡмъ своúмъ, ѹ̑тѣ́шитсѧ а̀, ѩ̃кѡ Ѻ҃ц҃ь, ѝ ѹ̑тверди́тсѧ а̀, настáвитъ, ѩ̃кѡ сы́нꙋ́въ, ѝ рече́ къ ни́мъ: не разлꙋ́чаюсѧ вáмъ, ѩ̃зъ є́смь съ вáми, ѝ никто́же на вы̀.

[7, с. 472]. За словами Юстина Александру Міхоча (J. A. Mihoc): "Літургійна традиція Східної Церкви є пронизана радістю і оптимізмом у розумінні Вознесіння. Кондак Вознесіння надає особливого значення таємничості події" [18, p. 60]. Споглядання Таїнства Вознесіння закликає спрямувати "очі і мислі" в напрямку до тих небес, на які Христос возносить людську природу.

Св. Роман Солодкопівець широко використовує "як алюзії до фрагментів Писання, які не прямо пов'язані зі самою розповіддю" [20, p. 14]. Так, другий ікос у поетичний спосіб описує благословення Христа, яке Він дає Своїм учням на Оливній горі. Господь возноситься, але не залишає Своїх "пташенят", даючи запевнення, що назавжди залишиться з ними. Ось як у ньому говориться про це: "*Ὁ τὴν γῆν καταλαβών, / ὡς μόνος οἶδεν, / ἀναβαίνων ἐξ αὐτῆς / πάλιν, ὡς οἶδεν, / ἦρεν οὓς ἠγάπησεν / καὶ εἰς ὄρος μετέωρον / ἤγαγεν οὓς συνήγαγεν, / ἵν᾽ ἔχοντες εἰς ὕψος / τὰς κάρας καὶ τὰς φρένας / πάντων τῶν χαμαιζήλων / λάθωσι λοιπόν. / Διὸ ἀναχθέντες / ἐν τῷ βουνῷ τῶν ἐλαίων / περιεκύκλουν/ τὸν εὐεργέτην, / ὡς διηγεῖται / Λουκᾶς ὁ [μύστης] / ἐπάρας δὲ ὁ κύριος / χεῖρας καθάπερ πτέρυγας, / ὡς ἀετὸς ἐσκέπασε / τὴν νοσσιὰν ἣν ἔθαλπε / καὶ λέγει τοῖς νεοσσοῖς. / "Ἐπεσκίασα ὑμᾶς / ἐκ πάντων τῶν κακῶν / ὡς οὖν ἔστερξα ὑμᾶς, / ἀγαπήσατέ με, / καὶ οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 140–142] ("Той, що зійшов на землю, – Єдиний це знав, відходячи від неї знову, як Він знав, возніс тих, котрих зібрав, щоб вони, возносячись на висоту тілом, разом з думками своїми, забували нарешті все земне. Тому вони були виведені на Оливну гору, як розповідає учень Христовий – Лука, і обступили Свого Благодателя. І Господь, знявши руки Свої, як орел крила, покрив ними гніздо Своє (початкову Церкву Свою), котре Він зігрівав, і каже пташенятам Своїм: Я захищав вас від всіх бід; тому, як Я полюбив вас, так й ви полюбіть Мене. Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 148]. Подібне порівняння використовує Сам Христос у Євангелії від Матея, коли, звертаючись до Єрусалима, виголошує засуд на юдеїв, що не захотіли зібратись під Його крилами (Мт. 23, 37). Собор на Оливній горі, на противагу до засуду, подає благословення "гнізда" – Церкви.

У третьому ікосі продовжується тема благословення, яке після Вознесіння актуалізується присутністю Святого Духа. У ньому говориться: "*Ὑπεράνωθεν ὑμῶν, / ὦ μαθηταί μου, / ὡς θεὸς καὶ ποιητὴς / ὅλου τοῦ κόσμου / τείνω τὰς παλάμας μου / ἃς οἱ ἄνομοι ἔτειναν, / ἔδησαν*

καὶ καθήλωσαν. / ὑμεῖς οὖν ὑποθέντες / τὰς κάρας ταῖς χερσίν μου / σύνετε, γνῶτε, φίλοι, / ἅπερ ἐκτελῶ. / ὥσπερ γὰρ βαπτίζων / χειροθετῶ ὑμᾶς ἄρτι / καὶ εὐλογήσας / ἐξαποστέλλω / πεφωτισμένους, / σεσοφισμένους. ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ὑμῶν / αἴνεσις καὶ εὐπρέπεια. / ἐπὶ δὲ ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν / ἔλλαμψις, καθὼς γέγραπται. / ἐκ γὰρ τοῦ πνεύματός μου / ἐκχεῶ ἐπὶ ὑμᾶς, / καὶ ἔσεσθέ μοι δεκτοί, / διδακτοὶ καὶ ἐκλεκτοί, / οἰκεῖοι καὶ πιστοί. / καὶ οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]" [22, p. 142–144] ("Я як Бог і Творець всього світу простягаю над вами, учні Мої, з висоти долоні Мої, котрі беззаконні люди розпростерли, прив'язали і прибили. Тому ви, приклонивши голови під руки Мої, зрозумійте, пізнайте те, що Я сьогодні звершую. Адже, ніби хрестячи, Я покладаю на вас руки і, благословивши, посилаю вас просвіченими, мудрими. На головах ваших тепер – краса і похвала, а в душах ваших – просвіщення, як написано: від Духа Мого виливаю на вас (Йоіл 2, 28), і ви Мені любі, – ви навчені Мною і Мої вибрані. Вірні і завжди Мої. Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 149]. У цьому ікосі говориться про початок апостольської місії, що почнеться невдовзі, скріплена благодаттю П'ятдесятниці, та відображається тринітарний аспект спасіння. Богословська думка св. Романа Солодкопівця в поетичний спосіб торкається найважливіших моментів православної доктрини. Але, "торкаючись питань віровчення і християнської моралі, він використовував творіння Отців Церкви – святих Василія Великого, Григорія Ніського [...]. Особливо близьким йому був св. Йоан Золотоустий" [8, с. 275]. В. В. Василик додає, що "не виключено, що саме дидактична традиція св. Йоана Золотоустого сприяла вкоріненню кондака в Константинополі, в крайньому разі, для св. Романа Солодкопівця твори св. Йоана Золотоустого були одними з основних джерел його кондаків" [1, с. 48]. Саме тому, догматично, творіння св. Романа Солодкопівця завжди залишаються у "руслі" христологічної і тринітарної доктрини Церкви [20, p. 18]. І хоч його кондаки, як відзначає Ігон Уелеш (E. Wellesz): "сповнені дуже сильними спалахами проти Несторія і Євтихія, так само як і проти духу античної поезії і філософії" [23, p. 189], проте, св. Роман був у першу чергу поетом, а не богословом [8, с. 276], тому його творіння вражають не стільки глибиною богословської думки, скільки витонченим естетичним смаком, психологізмом і драматургією, якими вони сповнені.

Наступні чотири ікоси є "плачем" апостолів, які сповнені печалі від розлуки зі Спасителем. Зокрема, четвертий ікос голосить наступне: "*Ταῦτα λέξας ὁ σωτὴρ / τοῖς ἀποστόλοις / ἱκανήν τε καὶ πολλὴν / παρέσχε λύπην. / τάχα δὲ καὶ ἔκλαυσαν / καὶ ἐκ βάθους στενάξαντες / εἶπον πρὸς τὸν διδάσκαλον. / "Ἀφείς ὑμᾶς, οἰκτίρμων, / χωρίζῃ τῶν φιλούντων; / Ταῦτα γὰρ ὡς ὁδεύων / ἐφθέγξω ἡμῖν. / τὰ ῥήματα ταῦτα / ἀποδημίαν σημαίνει, / καὶ τούτου χάριν / ἀδημονοῦμεν, / ἐπειδὴ εἶναι / σὺν σοι [ποθοῦμεν]. / ζητοῦμέν σου τὸ πρόσωπον, / τέρπει γὰρ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. / ἐτρώθημεν, ἐδέθημεν / τῇ γλυκυτάτῃ θέᾳ σου. / οὐκ ἔστι πλὴν σοῦ θεός. / μὴ μακρύνῃς οὖν σαυτὸν / τῶν σῶν ἀγαπητῶν, / συμπαράμεινον ἡμῖν / καὶ λέξον πρὸς ἡμᾶς. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 144–146] ("Сказавши це, Спаситель (через це) навів на апостолів сильну і велику печаль; і вони одразу ж заплакали, і, зітхнувши з глибини душі, сказали до свого Учителя: "Залишаючи нас, Милостивий, Ти віддаляєшся від тих, що люблять Тебе; бо про це Ти як Той, що вже йде на небо, сказав нам. Слова ці означають Твій відхід від нас, і тому ми сумні. Бо якщо ми бажаємо перебувати з Тобою, – значить ми любимо Лик Твій; бо він привертає до себе душі наші. Ми вражені любов'ю, ми захоплені найсолодшим спогляданням Твоїм; бо немає Бога, окрім Тебе; не віддаляйся від возлюблених Твоїх, перебувай ще з нами і скажи нам: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 149]. Сцена Вознесіння, що відбувається на Оливній горі, перетворюється у св. Романа Солодкопівця на повний любові і смутку діалог між Христом і апостольським собором. Так, у наступному ікосі апостоли демонструють свою вірність Христу і говорять про своє відречення від світу, який вони покинули заради Нього: "*Ἀπελίπομεν ἡμεῖς / ὅλον τὸν βίον / καὶ ἐφύγομεν αὐτὸν / καθάπερ βίαν. / ἵνα σε κερδήσωμεν, / ἐπὶ γῆς ἐγενήθημεν / ξένοι καὶ παρεπίδημοι. / ὁ πρῶτος ἡμῶν Πέτρος / γενόμενός σου φίλος / πάντων ἠλλοτριώθη / ὧν εἶχε τὸ πρίν. / Ἀνδρέας δ᾽ ὁ τούτου / συναίμων, ὅτε σε εὗρεν, / τῶν ἐν τῷ κόσμῳ / εὐθὺς ἀπῆρε / καὶ τὸν σταυρόν σου [ἐπ᾽ ὤμων ἦρε]. / Τοιαύτην οὖν διάθεσιν / θέλεις ἀφεῖναι, δέσποτα, / καὶ σπεύδεις ἐκδραμεῖν ἡμῶν / ὥσπερ ἐπιλαθόμενος; / Μὴ γένοιτο, βασιλεῦ. / μὴ γελάσωσιν ἡμᾶς / οἱ μισοῦντες ἡμᾶς, / μὴ βοήσωσιν ἡμῖν. / Ποῦ ἐστιν ὁ εἰπών. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι*

μεθ΄ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς καθ΄ [ὑμῶν]" [22, p. 146] ("Залишаємо ми все життя земне, і втікаємо від нього, ніби через силу, щоб лише придбати Тебе. На землі ми зробилися мандрівниками і чужинцями. Серед нас [перший] – Петро, зробившись другом Твоїм, відмовився від всього, що мав він колись. Також і Андрій – його рідний брат, лиш придбавши Тебе – відразу відмовився від всього мирського, і взяв на рамена хрест свій. І таку велику нашу прихильність до Тебе, Ти хочеш залишити, Господи, і поспішаєш знехтувати нами як Той, що забув нас. Нехай не буде цього, Царю небесний! Хай не посміються над нами ті, що ненавидять нас, щоб не викликували до нас: де Той, Хто сказав вам: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 149–150]. У цьому ікосі св. Роман використовує алюзію на стихи 113-го псалма, у якому погани запитують: "Де Бог їх? – і чують у відповідь: А Бог наш на небі і на землі" (Пс. 113, 10–11). У Своєму Вознесінні Господь не залишає землю, як і у Своєму Воплоченні Він не покинув неба. Тому, навіть возносячись від апостолів, Він завжди "на небі і на землі".

У шостому ікосі продовжується прохання апостолів до Христа і перелік їхніх заслуг. У ньому говориться наступне: "*Παρορᾷς, ὦ λυτρωτά, / καὶ οὐ λογίζῃ / τὴν φιλίαν τῶν υἱῶν / τοῦ Ζεβεδαίου; / Μνήσθητι, φιλάνθρωπε, / πῶς τοῦ θείου σου ῥήματος / ἤκουσαν καὶ οὐ παρήκουσαν; / Οὐκ εἶπον ἐν καρδίαις. / Τίς οὗτος ὁ καλέσας; / ἀλλὰ καὶ τοῦ γενέτου / προέκρινάν σε. / Ματθαῖος δὲ πάλιν / τοῦ τελωνίου τὸν πόρον / ὡς ἀπορίαν / πολλὴν ἡγεῖτο, / ἐπειδὴ πλοῦτον / τὸν σὸν [ἐπόθει]. / Θωμᾶς δὲ ὁ καὶ Δίδυμος / καὶ τὴν ζωὴν ἐμίσησε. / Καὶ ἅπαξ πάντες εἴπομεν. / Σὲ ἀντὶ πάντων στέργομεν΄. / μὴ οὖν στερήσῃς ἡμᾶς. / ἐναγκάλισαι ἡμᾶς / καὶ βόησον ἡμῖν. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / "ἐγώ εἰμι μεθ΄ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ΄ ὑμῶν]*" [22, p. 148] ("Не чуєш Ти, Відкупителю, і не приймаєш до уваги любові до Тебе синів Заведеєвих. Згадай, Чоловіколюбче, як вони, почувши Божественне слово Твоє, відразу зраділи тим, про що чули, – чи не говорили в серцях своїх: Хто цей, що покликав нас? Навпаки, вони віддали перевагу Тобі, навіть, ніж батькові своєму. Матей же, при цьому, саме багатство митаря, почав вважати за велику бідність для себе, бо полюбив Твоє багатство. А Тома – Близнюк, навіть саме життя зненавидів. І ось, одного разу ми сказали Тобі: ми любим Тебе понад усе. Тому не залиши нас, будь з нами, Ти, що все сповнюєш; прийми нас у обійми Свої і скажи до нас: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 150]. Цей ікос оспівує апостольську жертовність і любов. У його згадці про апостола Тому – посилання до євангельської сцени про воскресіння Лазаря, де він говорить: "Ходімо й ми з ним, щоб разом умерти" (Йо. 11, 16).

У наступному ікосі продовжується діалог Христа з апостолами. Господь знову потішає Своїх учнів, кажучи, що Його Вознесіння – час радості, а не смутку. Він, вказуючи на небеса як Своє Житло, запевняє їх, що як Всемогутній Творець Він володіє ними. Ікос оспівує Божу велич "нового" творіння світу, що починається у Вознесінні. Ось як це оспівується св. Романом: "*Ἐπακούσας ὁ σωτὴρ / τῶν ἀποστόλων / καὶ ἰδὼν τὸν ὀδυρμὸν / τῶν ἀγαπώντων, / τότε ἀντελάβετο / ὡς πατὴρ υἱοὺς αὐτοῦ, / ᾤκτειρε καὶ ἐβόησε. / "Μὴ κλαίετε, ὦ φίλοι. / καιρὸς γὰρ οὐ δακρύων, / ἀλλ΄ οὔτε ἡμέρα / ἐστὶν ὀδυρμοῦ. / χαρᾶς ἐστὶν ὥρα. / πρὸς τὸν ἐμὸν γὰρ πατέρα / ἀναλαμβάνω / τὰς πτέρυγάς μου / καὶ καταπαύω / ἐν τῇ [σκηνῇ] μου. / σκηνὴν οὐ περιγράφουσαν, / ἀλλὰ περικυκλοῦσάν με, / ὡς Ἡσαΐας βοᾷ. / Ὡς καμάραν οὐρανὸν / ἐστήσατο Θεὸς / καὶ οἰκεῖ ὥσπερ σκηνήν΄, / ὁ λέγων τοῖς αὐτοῦ. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ΄ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ΄ ὑμῶν]*" [22, p. 150] ("Спаситель, вислухавши апостолів і бачачи плач тих, що люблять Його, зворушився і як Батько змилувався над дітьми Своїми, і сказав: "Не плачте, возлюблені, бо не час для сліз; зараз не день плачу, але час радості. Бо Я підношу крила Мої до Отця, і упокоюсь у житлі Моєму. Адже житлом Моїм я сотворив твердь небесну, – житло, що не обіймає Мене, але яке оточує Мене, як каже Ісая: Бог поставив небо, ніби розкинув шатра, і живе у ньому, як у житлі Своєму. Це – Я, Котрий сказав: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 150–151]. За словами Ар Джо Шорк (R. J. Schork): "Типологія […] є скрізь у *kontakia*" [20, p. 15]. Так, використовуючи старозавітній образ з книги Ісаї, ікос представляє Христа – Пантократора, Чиїми руками утворена земля і твердь небесна. У Таїнстві Вознесіння Господь являє Своїм учням звершення Промислу спасіння мовою творіння.

Восьмий ікос об'являє економію спасіння щодо людини. Христос запевняє апостолів, що те, що Він чинить, – для загального добра людства. В ікосі про це говориться наступним

чином: "*Ἱλαροὶ οὖν καὶ φαιδροὶ / γίνεσθε ἄρτι, / καὶ χαρίεσσαν μορφὴν / ἀναλαβόντες / ᾆσμα καινὸν ᾄσατε. / καὶ γὰρ πᾶν ὅ ἂν γένηται / ἕνεκεν ὑμῶν γίνεται / ὑμῶν χάριν κατῆλθον / καὶ διὰ πάντων ἦλθον, / ἵνα ὑμῖν ἀρέσω / καὶ δέξησθέ με. / ὑμῶν χάριν πάλιν / εἰς οὐρανοὺς ἀναβαίνω, / ἵνα τὸν τόπον / ἑξευτρεπίσω / ὅπου ὀφείλω / ὑμῖν συνεῖναι. / πολλαὶ μοναὶ γὰρ πέλουσιν / ἄνω πρὸς τὸν πατέρα μου. / αἱ μὲν πατέρας ἔχουσιν, / ἄλλαι δικαίων γέμουσιν / καὶ ἄλλαι τῶν προφητῶν. / τὴν μονὴν δὲ τὴν ὑμῶν / οὐδεὶς οἶδεν ἀκμήν. / ἑτοιμάζω οὖν αὐτὴν / καὶ λαμβάνω ὑμᾶς, / καὶ οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / "ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 152] ("Тепер же будьте веселими і світлими, і з радісними лицями заспівайте нову пісню. Бо все, що б не робилось, робиться для вас. Для вас Я зійшов, і пройшов усе, щоб вповні послужити вам, і щоб ви придбали Мене. Для вас Я знову сходжу на небеса, щоб приготувати місце, де належить Мені вічно перебувати разом з вами. Бо багато обителей на небі у Отця Мого: одні, що мають бути заселені отцями; інші, що мають бути наповнені праведниками, а ще інші – пророками. Вашу ж обитель до цього часу ніхто не бачив. Так, Я приготовлю її, а коли приготовлю, тоді і вас туди візьму. Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 151]. Св. Роман знову використовує євангельський образ – слова Христа з Євангелія від Йоана, де у прощальній промові перед Страстями Христос каже: "В домі Отця мого багато жител. Коли б не так, то я сказав би вам; іду бо напоготовити вам місце. І коли відійду і вам місце споготую, то повернуся і вас до себе візьму, щоб і ви були там, де я" (Йо. 14, 2–3). У Своєму Вознесінні Господь вже тепер дарує людству небо, але повнота Його обіцянки – у Парузії, коли настане "нове небо і нова земля".

Наступний ікос, утверджуючи апостольську віру, говорить про один з найважливіших моментів святоотцівської доктрини Вознесіння – його тілесність. У ній у повноті відображається "механізм" теандричного виміру спасіння. Він звучить так: "*Νῦν ἀνάστητε ὀρθοί, / στῆτε ἑδραῖοι / καὶ ἀμώμῳ ὀφθαλμῷ / κατανοεῖτε / ταύτην τὴν ἀνάληψιν / ἣν ὁρῶντες νοήσατε / σώματος, οὐ θεότητος. / ἡ σὰρξ γὰρ ἣν ὁρᾶτε / αὐτὴ τὰ ἄνω φθάνει. / τῆς γὰρ θεότητός μου / πᾶς τόπος μεστός. / ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τούτου / τοῦ ὁρατοῦ ὑψουμένου / συνανυψοῦται / τὸ ἀφανές μου. / καὶ γὰρ ἡνώθην / τῷ [φαινομένῳ]. / εἰς πέλω ἀθεώρητος / ἅμα καὶ θεωρούμενος. / ἐγώ εἰμι ὃν βλέπετε / ὄντος καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι, / ὡς ἔφησεν ἡ γραφή, / καὶ ἀθάνατός εἰμι / καὶ ὅμοιος ὑμῶν, / ὑπεράνωθεν ὑμῶν / καὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν, / καὶ οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 154] ("Сьогодні станьте прямо і стійте міцно; і непорочним оком пізнайте це вознесіння, споглядаючи яке, помисліть, що це вознесіння Тіла Мого, а не Божества; бо Плоть, котру ви бачите, – вона сама поспішає на небеса: адже Моїм Божеством сповнене кожне місце. Але, однак, з вознесінням видимого Тіла співвозноситься і невидиме Моє єство Божественне, з'єднане незлитно і нероздільно з душею людською; бо таким є Боголюдське єство, що возз'єднане з видимим Тілом Моїм. Один Я невидимий і видимий разом. Я Той Самий, Котрого ви бачите, і зовсім не змінююсь, як каже Писання. Я і Безсмертний і подібний з вами; вище вас, і посеред вас; не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 151]. Тілесність – одна з головних парадигм Таїнства Вознесіння, що завжди сповідувалась Церквою. У цьому короткому богословському трактаті – ікосі св. Роман Солодкопівець подає, майже дослівно, визначення Халкедонського Собору – "незлитно і нероздільно" [9, p. 302]. Значення головного христологічного догмату напряму пов'язане з тілесністю Вознесіння, адже "лише коли ми рухаємося далі вперед від осмислення про Спасителя *κατα σαρκα*, як сказав Павло, – […] ми починаємо сприймати вічне Євангеліє, яке починається у завдатку нашого власного вознесіння" [11, p. 21]. Тому Церква завжди засуджувала будь-які спроби розділити боголюдськість у Христі, які, в свою чергу, відображались у хибному розумінні Таїнства Вознесіння. Йдеться, зокрема, про орігенізм, що був засуджений спочатку едиктом Юстиніана, а потім 5-им Вселенським Собором. В орігенізмі – тіло Христа після Воскресіння є "ефірним", тому у Вознесінні тільки Його *νοῦς* підноситься до неба, а не Його людська плоть [9, p. 403–411]. Також, однією з помилок орігенізму була віра в передіснування душ, у тому числі Христа. Імовірно, що саме це має на увазі св. Роман Солодкопівець, коли в ікосі говорить про людську душу Христа.

У десятому ікосі представлене приготування для входження Владики Христа у небесні володіння. Ця картина незбагненного Таїнства оспівується наступним чином: "*Ὅτε ταῦτα ὁ*

Χριστὸς / εἶπε τοῖς φίλοις, / διανεύει τὸ λοιπὸν / τοῖς ἀρχαγγέλοις / ἵνα ἑτοιμάσωσι / τοῖς ἁγνοῖς αὐτοῦ βήμασιν / ἄνοδον ἀδιόδευτον. / καὶ δὴ ὡς προσταχθέντες / οἱ τῶν ἀγγέλων πρῶτοι / πάσαις ταῖς ἐν τῷ ὕψει / ἔκραζον ἀρχαῖς. / "Ἐπάρατε πύλας / καὶ ἐκπετάσατε θύρας / τὰς οὐρανίους / καὶ ἐπιδόξους. / ὁ γὰρ τῆς δόξης [δεσπότης φθάνει]. / Νεφέλαι, ὑποστρώσατε / νῶτα τῷ ἐπιβαίνοντι. / αἰθήρ, ἐξευτρεπίσθητι / τῷ διὰ σοῦ ὁδεύοντι. / ἀνοίχθητε, οὐρανοί. / οὐρανοί τῶν οὐρανῶν, / ἐκδέξασθε αὐτόν. / ὅτι φθάνει πρὸς ὑμᾶς / ὁ λέγων τοῖς αὐτοῦ. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]" [22, p. 154–156] ("Христос, сказавши це возлюбленим ученикам Своїм, після того дає знати архангелам, щоб вони приготували пречистим стопам Його сходження до небес, чого не відбувалося раніше; і перші чини ангелів, коли їм це було звелено, всім сущим на висоті небесній Началам виголосили: "Підніміть ворота, і відчиніть ворота небесні і славні; бо Господь слави йде. Ви, хмари, підстеліть хребти ваші Цьому, що восходить; ти, вишнє повітря – етер, приготуйся для Того, Хто йтиме через тебе. Відкрийтесь ви, небеса, і небеса небес; прийміть Його: бо Він йде до вас, мовлячи до вас як до Своїх: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 151–152]. Ікос побудований навколо святоотцівської екзегези 23-го псалма, зокрема тут св. Роман Солодкопівець використовує коментар св. Атанасія Великого [13, p. 124] і фрагмент гомілій св. Йоана Золотоустого [15, p. 797], де Христос як Господь слави тріумфально входить у небесні сфери. Цей аспект небесного тріумфу, що оспівується в ікосі, подібним чином є присутній також у текстах Тріоді, зокрема у литійній стихирі на Великій Вечірні свята Вознесіння [7, с. 465]:

Ѿгдѣ вознесѣлсѧ є҆сѝ во слáвѣ
Хр҃тѐ Бо́же, оу҃ченикѡ́мъ
зрáщымъ, ѻ҆блацы подѧмáхѹ
тѧ҆ ѥ҆ѧ плѡ́тїю, вратà вздáшасѧ
нб҃наѧ, лúкъ а҆гг҃ельскїй
рáдовашесѧ ѥ҆ѧ весели́емъ,
гóрнѣйшыѧ сúлы зовáхѹ
глаго́люще: возмúте вратà
кнáзи вáша, и҆ вни́детъ Цр҃ь
слáвы.

Наступний ікос продовжує оспівувати шлях сходження Спасителя на небеса. У ньому говориться: "*Ὑπακούσαντες εὐθὺς / οἱ ἐν τῷ ὕψει / καὶ ἀνοίξαντες ὁμοῦ / πάντα τὰ ὕψη, / θρόνοι, κυριότητες / σὺν ἀρχαῖς καὶ δυνάμεσιν / ἕδραμον εἰς ἀπάντησιν / καὶ στρώσαντες ταχέως / ὡς ἅρμα τὴν νεφέλην, / ἐπὶ τὸν ἐλαιῶνα / πέμπουσιν αὐτήν. / ἡ δὲ κατελθοῦσα / ἐνεκολπώσατο τότε / τὸν τὰς νεφέλας / ἡνιοχοῦντα / καὶ ὀμβροτόκους / αὐτὰς [ποιοῦντα]. / λαβοῦσα οὖν ἐβάσταζεν, / μᾶλλον δὲ ἐβαστάζετο. / αὐτὸς γὰρ ὁ φερόμενος / ἔφερε τὴν βαστάζουσαν / ὡς τὴν Μαρίαν ποτέ. / καὶ αὐτὴν γὰρ ἡ γραφὴ / νεφέλην προκαλεῖ / ἣν ἐφύλαξεν οἰκῶν / ὁ τοῖς φίλοις εἰπών. / "Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 156–158] ("Сущі на висоті небесній ангельські чини, вислухавши це з покорою, і відкривши разом всі висоти небесні – Престоли, Володарства, з Началами і Силами, поспішили на зустріч, і швидко, пославши як колісницю хмару, супроводивши її до гори Єлеонської. І вона [хмара], зійшовши на цю гору, вмістила тоді в собі Того, Хто керує хмарами і Хто робить їх дощовими. Так, піднявши, вона носила, більш того – сама носилась. Бо Він – несений, ніс її – що несе Його, як колись Діву Марію; оскільки Писання називає Її хмарою, що зберегла Того, Хто замешкав у ній, Хто сказав возлюбленим учням Своїм: «Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 152]. Якщо 9-ий ікос мав христологічний характер, то одинадцятий, окрім того, додає маріологічний аспект. Св. Роман Солодкопівець говорить про Діву, "яку Писання називає хмарою", використовуючи алюзію на пророцтво Ісаї: "Ось Господь вершником на легкій хмарі…" (Іс. 19, 1). Правдоподібно, що ця богословська інтерпретація запозичена ним з коментарів на книгу пророка Ісаї св. Кирила Олександрійського [17, p. 452]. Тут хмара – знак Божої присутності, яка з'являється під час молитви Іллі на горі Кармель (1 Цар. 18, 44).

У дванадцятому ікосі христологічний акцент лежить на людськості Христа – "Син Марії". Він звучить так: "*Ῥαθυμεῖ δὲ οὐδὲ εἷς / τῶν ἀποστόλων, / ἀλλ᾽ ἐφρόντιζον ὁμοῦ / τῶν*

τελουμένων. / πάντες γὰρ ἀνήρτησαν / πρὸς τὸ ὕψος τὰ πρόσωπα, / βλέποντες τὴν ἀνάληψιν. / εὐθὺς οὖν ὑποθεῖσα / τὰ νῶτα ἡ νεφέλη / ὄχημα τῷ ἀμώμῳ / γέγονε ποδί. / χιτῶνος δὲ δίκην / ὁ οὐρανὸς διερράγη / καὶ ὁ ἐκ Μαρίας / ἀνῆλθεν ἄνω, / χορῶν πυρίνων / προη-[γουμένων], / βοώντων. "Σπεῦσον, δέσποτα, / ἕτοιμος γὰρ ὁ θρόνος σου. / ἐπίβηθι, πετάσθητι / ταῖς τῶν ἀνέμων πτέρυξι / καὶ φθάσον κόλπους Πατρός. / ὁ γὰρ θρόνος σου σαφῶς / αὐτός ἐστιν ἀεὶ / ὃν οἰκεῖς καὶ οὐκ ἐᾷς, / κἂν τοῖς κάτω βοᾷς. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]" [22, p. 158–160] ("Ніхто з апостолів у цей час не залишається осторонь; але вони разом роздумували над тим, що звершилось; бо всі підняли до висоти небесної свої лиця, споглядаючи Вознесіння Господа. При цьому, тієї ж миті, хмара, підстеливши хребти свої, зробилась візницею для пречистих ніг Господа; а небо, на зразок хітона, розстелилось, і Син Марії вийшов на висоту небесну з вогненними ликами, що йшли попереду і співали: «Поспіши, Владико; бо престол Твій готовий, зійди, вознесись на крилах вітру, і поспіши увійти в обійми Отчі. Бо це, воістину, завжди є престолом Твоїм, на котрому Ти перебуваєш, хоча й кличеш до земних: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 152]. Описуючи сходження Богочоловіка-Христа, св. Роман Солодкопівець використовує слова зі 103-го псалма: "… ти обертаєш хмари в дорогу собі, на крилах вітру ти ходиш" (Пс. 103, 3). У цьому ікосі також використані фрагменти проповіді св. Йоана Золотоустого [15, p. 801].

Наступний ікос передає есхатологічний характер Таїнства Вознесіння, згадкою про присутність двох ангелів. У ньому говориться про наступне: "*Ὡς οὖν εἶδον οἱ πιστοὶ / τὰ γεγονότα, / παραυτὰ δαυιτικῶς / ψάλλοντες εἶπον. / «Ὄντως ἀναβέβηκεν / ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, / κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος». / Αὐτῶν οὖν συμψαλλόντων / καὶ ἄνω θεωρούντων, / μία ἀγγέλων ζεύγλη / ἦλθεν πρὸς αὐτούς, / ὃν τρόπον διδάσκει / καὶ ἡ τῶν πράξεων βίβλος, / ὅτι τοῦ πλάστου / ἀναληφθέντος / καὶ τῶν ἁγίων / ἀτενι-[ζόντων], / ἐπέστησαν ὡς ἄνθρωποι / δύο λαμπροὶ τῷ σχήματι / βοῶντες. "Τί ἑστήκατε; / Τίνι δὲ ἀτενίζετε; / Τί θέλετε κατιδεῖν; / Ἰδοὺ κάθεται Θεὸς / ἐπι θρόνου αὐτοῦ. / ἐβασίλευσεν ἡμῶν / ὁ βοήσας ὑμῖν. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 160–162] ("Адже, як тільки вірні побачили те, що сталося, як Давид про це співав, сказали: "воістину зійшов Бог під оклики веселі, Господь при голосі трубному". Коли вони разом співали і дивились угору, то двійко ангелів, як вчить книга Діянь, прийшли до них. Бо коли возносився Творець, і святі дивились, з'явились на подобу людську два світлі ангели, що взивали: "чого стоїте, і на Кого дивитесь, що хочете бачити? Ось Бог сидить на престолі Своєму. Він царствував над вами, воскликнувши: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 152–153]. У цьому ікосі цитується 6-ий стих з 46-го псалма, котрий, зокрема, св. Йоан Золотоустий коментує у своїй Бесіді 4-ій і говорить, що у ньому відображаються дві природи Христа. Слово *ἀλαλαγμός* (воскликування) він пов'язує з Трисвятим, що стосується Божественної природи, а "голос трубний" супроводжує Вознесіння людської природи Христа [15, p. 801]. Також в ікосі оспівується сцена появи двох ангелів, яку описують Діяння. Парафраз слів ангелів, що говорять про Парузію, передає христологічний мотив Вознесіння. Зокрема, в автора Послання до євреїв: "Він – відблиск його слави, образ його істоти, – підтримуючи все своїм могутнім словом, здійснив очищення гріхів і возсів праворуч величі на вишині, ставши від ангелів остільки вищим, оскільки успадкував визначніше від них ім'я" (Євр. 1, 3–4).

У чотирнадцятому ікосі ангели продовжують вияснювати подію, порівнюючи її зі старозавітними образами, кажучи: "*Μὴ θαμβῆσθε τὸ λοιπόν, / ὦ Γαλιλαῖοι. / Ἰησοῦς γὰρ ὁ Χριστὸς / ὃς ἀνελήφθη / οὕτως καὶ ἐλεύσεται / ὡς αὐτὸν ἐλεύσασθε / ἄνω παραγενόμενον. / Σαφῶς γὰρ ἀνελήφθη / καὶ οὐχὶ μετετέθη. / οὐχ ὡς Ἐνὼχ τὸ πρῶτον, / οὗτος ὁ Χριστὸς. / Ἐνὼχ γὰρ ἐκεῖνος / τῶν ἐπιγείων μετέστη, / οὐκ ἠξιώθη / τῶν οὐρανίων, / ἀλλ᾽ ἐνετέθη / σκηναῖς [δικαίων]. / Ἠλίας δὲ ὁ πύρινον / ἅρμα ἐπικαθήμενος / ἀνῆλθε καὶ οὐκ ἔφθασε / τὸν οὐρανόν, ὡς γέγραπται, / ἀλλ᾽ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν. / ὁ Θεὸς δὲ τοῦ Ἐνὼχ / καὶ ὁ Θεὸς Ἡλιοῦ / ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς / ἐδήλωσεν ὑμῖν. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / "ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 162–164] ("Не жахайтесь же, галилеяни. Бо Христос як зійшов, так і прийде, – як ви бачили Його, що сходить на небо. Тому що явно вознісся цей Христос, а не подівся, не як раніше Енох, що перестав бути земним, не удостоївшись небесного, але оселився в оселях праведних. Ілля ж, що сидів на вогненній

колісниці, зійшов, та не досяг неба, як написано: але до неба. Бог же Еноха і Бог Іллі вознісся на небеса, об'явивши нам: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 153]. Присутність ангелів і їхні слова надають есхатологічний акцент події Вознесіння, яка є образом Парузії. Св. Роман Солодкопівець вкладає в уста ангелів також пояснення історій "внебовзяттів" старозавітних персонажів: Іллі та Еноха. У випадку Еноха – розрізнення ґрунтується на відмінності між дієсловами, що вживаються у тексті Діянь при описі події Вознесіння, і текстом Септуагінти з книги Буття, де описується "внебовзяття" Еноха. Тому, св. Кирило Єрусалимський каже: "Μνημόνευε, ὅτι Ἐνὼχ μετετέθη, ἀλλ᾽ Ἰησοῦς ἀνῆλθε" [14, p. 857] ("Згадай про те, що Енох був узятий, а Ісус вознісся") [6, с. 219]. Таким чином, екзегеза цієї типології повторює проповідь св. Кирила Єрусалимського у його *Катехизах* та коментар св. Йоана Золотоустого на книгу Буття [15, p. 181].

Наступний ікос описує реакцію апостолів на слова ангелів. Їхні роздуми подані в ікосі наступним чином: "*Ἀλλ᾽ ἀκουσάντες εὐθὺς / τούτων τῶν λόγων / οἱ τοῦ ῥύστου μαθηταὶ / εἶπον ἀλλήλοις. / "Ὄντως πιστοὶ μάρτυρες / τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως / οὗτοι ὡς ἐπουράνιοι. / εἰ μὴ γὰρ εἶδον τοῦτον / ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, / οὐκ ἂν κατῆλθον κάτω / κηρῦξαι ἡμῖν. / ἀγγέλων δεσπόζει / καὶ δι᾽ ἀγγέλων γνωρίζει / τὰς φιλανθρώπους / οἰκονομίας / ὁ ἀνατείλας / ἐκ τῆς παρθένου. / ἐτέχθη, καὶ τὴν γέννησιν / τούτου ἐδήλουν ἄγγελοι. / ἀνῆλθεν εἰς οὐρανούς, / καὶ τὴν θείαν καὶ φαιδρὰν / ἀνάληψιν αὐτοῦ / δι᾽ ἀγγέλων ἀγαθῶν / ἐδήλωσεν ἡμῖν. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 164–166] ("Проте, учні Відкупителя, лиш вислухавши ці слова; відразу ж сказали: "Воістину, ці – вірні свідки Вознесіння Христового – небесні духи. Адже, якщо б вони не бачили Цього, що сидить на престолі, то не зійшли б до нас униз, щоб звістити нам. Він володарює над ангелами, а тому, через ангелів приводиться у виконання Його чоловіколюбний промисел щодо нас. Походячи від Марії, Він народився, і про Різдво Його об'явили ангели; Він воскрес, і про Воскресіння Його звістили ангели; Він вознісся на небеса, і Своє Божественне і святе Вознесіння Він об'явив нам через добрих ангелів: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас") [5, с. 153]. За змістом цей ікос є подібним з фрагментом проповіді св. Лева Великого Папи, де він пише: "Quibus verbis omnes Ecclesiae filii docebantur ut Jesus Christus in eadem qua ascenderat carne venturus visibilis crederetur, nec posset ambigi omnia illi esse subjecta, cui ab ipso corporeae nativitatis exordio famulatus servisset angelicus. Sicut enim concipiendum Christum de sancto Spiritu beatae Virgini angelus nuntiavit, sic et editum de Virgine vox caelestium pastoribus cecinit; sicut resurrexisse a mortius, supernorum nuntiorum testimonia prima docuerunt, sic ad judicandum mundum in ipsa carne venturum angelorum officia praedicarunt" [21, p. 282] ("Цими словами всі сини Церкви були поучені вірувати, що Ісус Христос видимо прийде у тій самій плоті, в котрій Він вознісся, і не сумніватися, що всі речі підпорядковані Йому – Тому, Кого пастирство ангелів супроводжувало від самого початку Його народження. Так, як ангел звіщав Пресвятій Діві, що Христос зачнеться Духом Святим, так голос небесних сил, співаючи Йому, що народжувався Дівою, співав також пастухам. Як вісники, котрі були першими, хто підтвердив Його Воскресіння з мертвих, так прислуга ангелів була задіяна провістити Його Прихід у тій самій плоті судити світ") [19, pp. 18–2151]. Проте імовірніше, що св. Роман Солодкопівець взяв за зразок коментарі св. Йоана Золотоустого на книгу Діянь, де, подібним чином, пояснюється роль ангелів у економії спасіння від Різдва і аж до Судного Дня [16, p. 30].

Роздуми над Таїнствами Божественного Промислу утверджують апостолів у вірі. І шістнадцятий ікос оспівує цей запал апостольського заклику, що звучить ніби заповіт для всіх поколінь християн: "*Νευρωθῶμεν οὖν ἡμεῖς / κατὰ τῶν πλάνων, / ὁπλισθῶμεν ὁμοδὸν / τοῖς συκοφάνταις. / πάντες κοπιάσωμεν, / ἐπιμόνως παλαίσωμεν / ἕως ἂν αὐτοὺς ῥήξωμεν. / εἴπῶμεν παρρησίᾳ / πρὸς τοὺς τῆς ἀπωλείας. / Ποῦ ἐστιν, ὃν ἐν τάφῳ / εἴχετε νεκρόν; / Ποῦ πέλει ἐκεῖνος / ὃν στρατιῶται ἐτήρουν / καὶ αἱ σφραγῖδες / ὑμῶν ἐφρούρουν; / Πῶς ἀπεκλάπη; / Τίς τοῦτον ἀπεσύλησεν; / τίς δὲ αὐτὸν ἐβάστασεν; / Ἐκλάπη ἐκ τοῦ μνήματος; / Πῶς νῦν τοῦ στερεώματος / ἀπέστειλε πρὸς ἡμᾶς / καὶ ἐδήλωσεν ἡμῖν. / Μὴ πτοῆσθε αὐτούς, / οὐ νικήσουσιν ὑμᾶς. / ὡς γὰρ εἶπον ὑμῖν, / οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / "ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*" [22, p. 166–168] ("Так укріпімося ми проти заблуканих. Озброїмося однодушно на злонамірених. Всі ми використаємо свої зусилля; постійно будемо боротися, до того часу, аж поки не переможемо їх. Скажемо сміливо до синів

погибелі: “Де Той, Котрого ви у гробі вважали мертвим? Де Той, Котрого стерегли воїни і оберігали печаті ваші? Куди Він подівся? Куди взятий? Хто вкрав Його? І хто Його виніс? Хто забрав Його з гробу? Яким чином Він з тверді небесної послав до нас і сповістив нам: “Не бійтесь їх; вони не переможуть вас; бо як Він сказав нам: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас”) [5, с. 153–154]. Таїнство Вознесіння, свідками якого є апостоли, змушує їх з вірою споглянути і на Воскресіння Христа. Відтепер, вони сповнені рішучості проти “обмовників”, що заперечують Істину, яку голосить Церква.

Сімнадцятий ікос оспівує апостольську радість і хвалу, якими вони прославляють Божественний Промисел: “*Οἱ τοῦ ῥύστου μαθηταὶ / οὕτω φρονοῦντες, / τοῦ Χριστοῦ τε καὶ Θεοῦ / ἀναληφθέντος, / τότε καταβαίνουσιν / ἐκ τοῦ ὄρους γηθόμενοι / ἅμα καὶ ἀγαλλόμενοι. / καὶ φθάσαντες τὰ κάτω, / ὡς ἡ γραφὴ διδάσκει, / κύψαντες προσκυνοῦσι / τῷ ἄνω Θεῷ, / καὶ πλήρεις ἐπαίνων / φωνὰς ἀφῆκαν τῷ ὄρει / ὡς εὐφημοῦντες / τὸν ἐλαιῶνα / ὅτι τοσούτων / κατηξιώθη, / “Τὸ ὄρος τὸ Σινάτιον, / λέγοντες, ὑπερέβαλες. / ἐκεῖνο γὰρ ἐδέξατο / τὰ τοῦ Μωσέως βήματα, / σὺ δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. / ἐν ἐκείνῳ νόμος ἦν, / ἡ χάρις δὲ ἐν σοὶ / ἡ καὶ πλάσασα Μωσῆν / καὶ λέξασα ἡμῖν. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*” [22, p. 168] (“Після Вознесіння Господа і Бога, учні Відкупителя, так роздумуючи, сходять тоді з гори з радістю і веселістю, і поспішаючи вниз, як вчить Писання, впавши, поклонились Вишньому Богу і, сповнені хвали, вознесли голоси піснеслів’я до самої гори, як прославляючи гору Єлеонську за те, що вона удостоїлась такої честі, кажучи до неї: “Ти перевищила гідністю гору Синайську: бо та сприйняла слова Мойсея, ти ж слова Самого Бога; на тій був даний Закон, а на тобі – благодать; та явила Мойсея, а ця є тією, що сказала нам: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас”) [5, с. 154]. Ікос возвеличує Оливну гору, яка, завдяки Вознесінню, стає вищою від гори Синайської, на якій через Мойсея був отриманий Закон. Подібна паралель міститься у коментарях св. Йоана Золотоустого на книгу Діянь [16, p. 29]. У текстах Тріоді подібне порівняння має місце у каноні на Утреній, де у третьому тропарі 1-ої пісні канону Вознесіння говориться: [7, с. 468]:

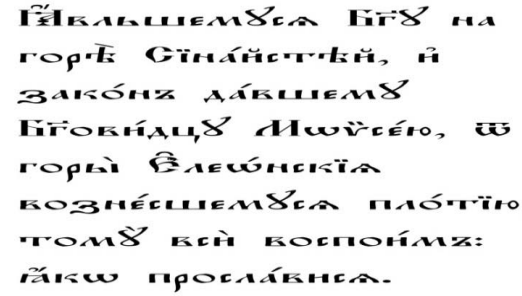

В останньому ікосі апостольський собор продовжує воздавати хвалу ділу Відкуплення, просить миру і захисту від ворогів. Це кінцеве славослов’я має наступний вигляд: “*Ὑπεράνω εἶ λοιπὸν / καὶ τοῦ Λιβάνου, / Θαβὼρ καὶ Ἑρμονιεὶμ / σοὶ ἐλαττοῦνται, / ὅτι οὐκ ἐποίησεν / ἐν αὐτοῖς ὁ φιλάνθρωπος / ἅπερ ἐν σοὶ ἐποίησεν”. / Τοιαῦτα οὖν εἰπόντες / οἱ μαθηταὶ τοῦ πλάστου / ἔστησαν μέχρι τούτου / τοὺς λόγους αὐτῶν, / καὶ ἅραντες ἄνω / τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς χεῖρας / ἐξιλεοῦντο / τὸν βασιλέα / τῶν οὐρανίων / καὶ ἐπιγείων / βοῶντες. “Ἀναμάρτητε, / τὴν σὴν εἰρήνην δὸς ἡμῖν / καὶ δι᾽ ἡμῶν τῷ κόσμῳ σου / πρεσβείαις τῆς τεκούσης σε. / οὐ στέγει γὰρ ὁ ἐχθρὸς / κατιδεῖν τὰ ὑφ᾽ ἡμῶν / γινόμενα καλά. / ἀλλὰ σόβησον αὐτὸν / ἀφ᾽ ἡμῶν ὁ εἰπών. / Οὐ χωρίζομαι ὑμῶν. / ἐγώ εἰμι μεθ᾽ ὑμῶν / καὶ οὐδεὶς [καθ᾽ ὑμῶν]*” [22, p. 170] (“Тому, ти – вище Ливану; Тавор і Єрмон стають меншими за тебе; бо Чоловіколюбець на них не здійснив того, що звершив на тобі”. І так, сказавши це, учні Відкупителя перестали тут говорити і, звівши очі і руки свої вгору, умилостивляли Царя неба і землі, викликуючи: “Єдиний Безгрішний, мир подай нам і, через нас, світові Твоєму; бо ворог наш не терпить бачити щось добре, що робиться нами; але віджени його від нас, Ти, Котрий промовив: Не відлучаюсь Я від вас; Я з вами, і ніхто супроти вас”) [5, с. 154]. У звеличенні Таїнства Оливної гори присутня ремінісценція із 88-го псалма: “Тавор і Єрмон іменем твоїм радітимуть” (Пс. 88, 13). Апостольське прохання миру відлунюється обіцянкою Спасителя: “Мир залишаю вам, мій мир даю вам; не так, як світ дає,

даю вам його. Хай не тривожиться серце ваше, і не страхається! Ви бо чули, що сказав я вам: Відходжу і до вас повернуся" (Йо. 14, 27–28).

Кондаки св. Романа Солодкопівця послужили творчим прототипом для найкращих зразків іншого гимнографічного жанру, що прийшов їм на зміну – канону і мали безпосередній вплив на творення деяких з них. За словами Н. Д. Успенського: "Через сто років після смерті св. Романа, його наслідував преп. Андрій Критський: 4-та пісня його Великого канону написана під безпосереднім впливом кукуліону поеми св. Романа на розп'яття Христа *Душе моя, душе моя*, а сам цей кукуліон зайняв місце в каноні після 6-ї пісні як кондак. В IX столітті преп. Теофан Начертаний (бл. 850), наслідуючи св. Романа, написав канон на Благовіщення у формі діалогу архангела Гавриїла і Богородиці. В X столітті [Симеон] Метафраст переклав поему св. Романа *Марія біля Хреста* у форму канону, котрий і тепер читають у Велику П'ятницю на Повечір'ї і котрий відомий як канон *Плач Богородиці*" [8, с. 280]. Окрім цього, за словами І. Карабінова, тропарі багатьох інших канонів "укладені під безсумнівним впливом кондаків св. Романа" [3, с. 133]. Імовірних причин того, що кондак був поступово замінений каноном, існує кілька. Зокрема, Н. Д. Успенський, повторюючи думку західного дослідника гимнографічного жанру кондака – кардинала Хуана Батісти Пітри (J. B. Pitra), говорить, що "всі автори канонів VIII–IX століть – монахи, і всі вони були захисниками іконопочитання. VIII–X століття – час занепаду духовної культури Візантії, і іконоборство було знаменням часу цієї епохи. Гимнографам було не до елегантності і вишуканості їх творінь. Канон як форма витвору, де окремі строфи – тропарі позбавлені єдності, властивої кондакам, об'єднані лише сюжетом біблійної пісні і лише відносною мірою, був більш доступним як для самих гимнографів, так і для слухачів їх творів. Крім цього, канон як хвалебна пісня торжествуючого та есхатологічного характеру краще відповідав настрою самих гимнографів, що творили в умовах загроз, переслідувань, заслань і смерті, ніж кондак, з його гомілетико-розповідним змістом" [8, с. 281]. Натомість, Ігон Уелеш (E. Wellesz) висунув "музичну" теорію, суть якої зводиться до того, що витісненню кондаків з богослужбового вжитку сприяла поява, у тому часі, мелодичного співу. Тому, до VIII–X століття церковний спів зазнав своєрідної "мелодійної" метаморфози, коли напівспівані інтонації почали набувати набагато складнішого, у гармонійному відношенні, звучання, що іноді доповнювали мелізми, і Церква "змістила акцент зі слів на музику". Іншими словами, більш примітивні мелодії (можливо навіть речитатив) кондаків стали нецікавими, у порівнянні з мелодичною основою нового жанру – канону, а співати кондаки у новий спосіб було важко через їхню складну метричну структуру [23, p. 199–202].

Кондак – це один з найкращих зразків гимнографічної творчості, що увібрав у себе досвід богоспілкування багатьох поколінь християн. У ньому широко використовується біблійний матеріал і екзегеза, що містить у собі рефлексію богомислення Церкви, яка, почавши від апостольської кериґми, резонує у святоотцівській думці і догматичних твердженнях Соборів. При цьому кондак, завдяки респонсоріальному співу – один з яскравих прикладів діалогічного характеру християнського богослужіння, а це те, чого, імовірно, бракує у сучасному богослужінні. Більшість вірних є відокремленими від того життєдайного простору, якою є молитва спільноти, і є лише пасивними слухачами. І хоча кондак, у своєму цілісному вигляді справді зник з нашого богослужбового вжитку (виняток – Чин ієрейського похорону), проте його "гимнографічний потенціал" міг би бути доброю спробою повернути сучасну людину у діалогічний вимір молитви спільноти. Віддаленим прикладом того, якою могла б бути "кондакальна" Утреня, може бути, до прикладу, Акафістова Субота. Зокрема, кондак Вознесіння – це літургійна поема, що в поетичний спосіб оспівує цю подію і її значення в історії спасіння. Окрім цього, кондак передає емоційну картину події Вознесіння. Таким чином, Таїнство Вознесіння у гимнографічному жанрі кондака представлене як історична подія, що сталася на Оливній горі, і якої свідками були учні Спасителя і, водночас, як метаісторична, вічна Правда, котра вповні звершує Божий план спасіння і розпочинає відлік часу остаточної його реалізації у Парузії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василик В. В. Происхождение канона: богословие, история, поэтика / Владимир Владимирович Василик. – Санкт-Петербург : Издательство Санкт-Петербургского Университета, 2006. – 302 с.
2. Дмитриевский А. А. Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках Православного Востока. Т. 1: Τυπικά. Ч. 1. Памятники патриарших уставов и ктиторские монастырские Типиконы / Алексей Афанасьевич Дмитриевский. – Киев : Типография Киево-Печерской Лавры, 1895. – 820 с.
3. Карабинов И. А. Постная Тріодь / Иван Алексеевич Карабинов. – Санктъ-Петербургъ : Типографія В. Д. Смирнова, 1910. – 302 с.
4. Керн К. Литургика. Гимнография и эортология / Киприан Керн. – Москва : Крутицкое Патриаршее Подворье, 1999. – 152 с.
5. Кондаки и икосы св. Романа Сладкопевца. Пер. Діакона Сергія Цвѣткова. – Москва : Типографія Л. Ѳ. Снегирева, 1881. – 209 с.
6. Творения Отца нашего Кирилла архиепископа Иерусалимскаго. – Victoria : Издание Австралийско-Новозеландской Епархии Русской Православной Церкви Заграницей, 1991. – 370 с.
7. Тріодь Цвітная єллінски Пентакостаріон. – Львів : Типографія Інстітута Ставропигійскаго, 1906. – 671 с.
8. Успенский Н. Д. Святой Роман Сладкопевец и его кондаки / Собрание трудов. Том 3 / Николай Дмитриевич Успенский. – Москва : Издательский совет РПЦ, 2007. – 412 с.
9. Denzinger H. J. D. Enchiridion symbolorum / Heinrich Joseph Dominicus Denzinger. – Freiburg : Verlag Herder KG, 1963. – 907 p.
10. Dix D. G. The Shape of Liturgy / Dom Gregory Dix. – London : A & C Black, 1993. – 764 p.
11. Farrow D. Ascension Theology / Douglas Farrow. – Edinburgh : T & T Clark International, 2011. – 178 p.
12. Foley E. Foundations of Christian Music: The Music of Pre-Constantinian Christianity / Edward Foley. – Collegeville : The Liturgical Press, 1996. – 84 p.
13. Migne J.-P. Patrologiae Græka. Cursus Completus. Vol. 27 / Jacques Paul Migne. – Paris : Centre for Patristic Publications, 1857. – 687 p.
14. Migne J.-P. Patrologiae Græka. Cursus Completus. Vol. 33 / Jacques Paul Migne. – Paris : Centre for Patristic Publications, 1857. – 859 p.
15. Migne J.-P. Patrologiae Græka. Cursus Completus. Vol. 52 / Jacques Paul Migne. – Paris : Centre for Patristic Publications, 1862. – 487 p.
16. Migne J.-P. Patrologiae Græka. Cursus Completus. Vol. 60 / Jacques Paul Migne. – Paris : Centre for Patristic Publications, 1863. – 782 p.
17. Migne J.-P. Patrologiae Græka. Cursus Completus. Vol. 70 / Jacques Paul Migne. – Paris : Centre for Patristic Publications, 1864. – 1480 p.
18. Mihoc J. A. The Ascension of Jesus Christ: A Critical and Exegetical Study of the Ascension in Luke-Acts and in the Jewish and Christian Contexts / Justin Alexandru Mihoc. – Durham : The University Press, 2010. – 157 p.
19. Oxford Latin Dictionary / Edited by P. G. W. Glare. – Oxford : The University Press, 1968. – 2151 p.
20. Schork R. J. Sacred Song from the Byzantine Pulpit: Romanos the Melodist / R. Joe Schork. – Gainesville : University Press of Florida, 1995. – 230 p.
21. Sources Chrétiennes, 74. – Paris : Les Éditions du cerf, 2004. – 356 p.
22. Sources Chrétiennes, 283. – Paris : Les Éditions du cerf, 1981. – 528 p.
23. Wellesz E. A History of Byzantine Music and Hymnography / Egon Wellesz. – Oxford : Clarendon Press, 1961. – 461 p.

REFERENCES

1. Vasylyk, V. V. (2006), *Proiskhozhdenie kanona: bogoslovie, istoria, poetika* [The origin of the canon: theology, history, poetry], Sankt Petersburg, Sankt Petersburg's University Press. (in Russian).
2. Dmitrievskiy, A. A. (1895), *Opisanie liturgicheskikh rukopisey, khranyashchikhsya v bibliotekakh Pravoslavnogo Vostoka* [Description of the liturgical manuscripts which are saved in the libraries of the Orthodox East], Vol. 1: Τυπικά. Part. 1, Documents of the Patriarchal orders and donator's monastic Typicons, Kyiv, Printing house of Kyivo-Pecherskaya Lavra. (in Greek).
3. Karabinov, I. A. (1910), *Postnaya Triod* [Lenten Triodion], Sankt Petersburg, V. D. Smirnov's print. (in Russian).
4. Kern, K. (1999), *Liturgika. Gimnografiya i eortologia* [Liturgical theology. Hymnography and heortology], Moscow, Krutitskoye Patriarchal homestead. (in Russian).
5. *Kondaki i ikosy svyatogo Romana Sladkopevtsa* (1881), [The kontakions and ikos of St. Romanos Melodist], translated by deacon Sergiy Tsvitkov, Moscow, L. T. Snegiryov's printing house. (in Russian).
6. *Tvoreniya Otsa nashego Kirilla arkhiepiskopa Ierusalimskago* (1991), [Works of our Father Cyril of Jerusalem], Victoria, Edition of Australian-New Zealand Eparchy of Russian Orthodox Church Abroad. (in Russian).
7. *Triod Tsvitnaya, jellisky Pentakostarion* (1906), [Pentikostarion], Lviv, Stavropigia Institute Press. (in Old Slavonic).
8. Uspensky N. D. (2007), *Svyatoy Roman Sladkopevets i ego kondaki* [Saint Romanos Melodist and his kontakions], Collected works, Vol. 3, Moscow, Publishing council of Russian Orthodox Church. (in Russian).
9. Denzinger, H. J. D. (1963), Enchiridion symbolorum, Freiburg, Verlag Herder KG (in Greek and Latin).
10. Dix, D. G. (1993), The Shape of Liturgy, London, A & C Black. (in English).
11. Farrow, D. (2011), Ascension Theology, Edinburgh, T & T Clark International. (in English).
12. Foley, E. (1996), Foundations of Christian Music: The Music of Pre-Constantinian Christianity, Collegeville, The Liturgical Press. (in English).
13. Migne, J.-P. (1857), Patrologiae Græka. Cursus Completus [Complete Course of the Teachings of the Church Fathers], Vol. 27, Paris, Centre for Patristic Publications. (in Greek).
14. Migne, J.-P. (1857), Patrologiae Græka. Cursus Completus [Complete Course of the Teachings of the Church Fathers], Vol. 33, Paris, Centre for Patristic Publications. (in Greek).
15. Migne, J.-P. (1862), Patrologiae Græka. Cursus Completus [Complete Course of the Teachings of the Church Fathers], Vol. 52, Paris, Centre for Patristic Publications. (in Greek).
16. Migne, J.-P. (1863), Patrologiae Græka. Cursus Completus [Complete Course of the Teachings of the Church Fathers], Vol. 60, Paris, Centre for Patristic Publications. (in Greek).
17. Migne, J.-P. (1864), Patrologiae Græka. Cursus Completus [Complete Course of the Teachings of the Church Fathers], Vol. 70, Paris, Centre for Patristic Publications. (in Greek).
18. Mihoc, J. A. (2010), The Ascension of Jesus Christ: A Critical and Exegetical Study of the Ascension in Luke-Acts and in the Jewish and Christian Contexts, Durham, The University Press. (in English).
19. Oxford Latin Dictionary (1968), edited by P. G. W. Glare, Oxford, The University Press. (in Latin and English).
20. Schork, R. J. (1995), Sacred Song from the Byzantine Pulpit: Romanos the Melodist, Gainesville, University Press of Florida. (in English).
21. Sources Chrétiennes [Christian Sources], 74. (2004), Paris, Les Éditions du cerf. (in Latin).
22. Sources Chrétiennes [Christian Sources], 283. (1981), Paris, Les Éditions du cerf. (in Greek).
23. Wellesz, E. (1961), A History of Byzantine Music and Hymnography, Oxford, Clarendon Press. (in English).